

คำเก่าแก่จากอักขรธานศรับท์ของ ดร.แดนบิช แบรดเลย์

บรรณาธิการ

บทนำ

"อักขรธานศรับท์" หรือ The Dictionary of the Siamese Language ซึ่ง ดร.แดนบิช แบรดเลย์ และอาจารย์ทัด ร่วมกันเขียนขึ้น ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2416 คุณหญิงชวลิต แม้นมาศ กล่าวไว้ในคำนำเมื่อมีการจัดพิมพ์อีกในปี พ.ศ. 2514 ว่า "อักขรธานศรับท์" นั้นนับเป็นพจนานุกรมเล่มแรกของไทยที่อธิบายคำไทยเป็นภาษาไทยแตกต่างจากผลงานอื่นๆ ก่อนหน้านี้ที่มีการรวบรวมคำไทยและแปลเป็นภาษาตะวันตกอื่น ๆ เช่น แปลเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส ละติน เนื่องจากงานนี้เขียนขึ้นเมื่อประมาณ 130 ปีที่แล้ว "ภาษา" ที่ใช้อธิบายและ "คำ" ที่ปรากฏในงานจึงแตกต่างภาษาไทยปัจจุบันมาก บทความนี้ได้คัดเลือกคำจาก "อักขรธานศรับท์" มาประมาณ 450 คำ เพื่อเป็นตัวอย่างแสดงถึงความแตกต่างในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ

1. การเขียนสะกดคำที่ต่างไป เช่น เขียนคำว่า "ไทย" เป็น "ไท" "ศัพท์" เป็น "ศรับท์"
2. การใช้คำที่แตกต่าง เช่น เรียกคำ "ราชาศัพท์" ว่า "คำหลวง"
3. การจำแนกสิ่งรอบตัวที่แตกต่างไป อาทิ มีคำศัพท์เรียก "สาว" "หนุ่ม" หลายคำ โดยแยกตามช่วงอายุ เช่น สาวทันทีก สาวเทื้อ หนุ่มตะกอ หนุ่มแน่น หนุ่มเฒ่า (ดูคำศัพท์)
4. การใช้คำอ้างอิงถึงกิริยาอาการที่คนไทยในสมัยปัจจุบันไม่ใช่แล้ว เช่น แปลนคำ แปลนพูด กระตึกกระดี (ดูคำศัพท์)
5. การใช้คำอ้างอิงถึงสิ่งของที่ไม่ได้ใช้แล้ว เช่น มีดกราย มีดหัวปลาหลด มีดอะระญะวาตี (ดูคำศัพท์)

คำศัพท์นี้เรียงตามลำดับอักษรที่ใช้ในอักขรธานศรับท์ ไม่ได้จำแนกตามหมวดหมู่ที่กล่าวมาข้างบน

แก้งก	คนกลัวสิ่งใด ๆ จนตัวสั่นง, เราช่วยพูดจาให้หายกลัว, ว่า แก้งก. อนึ่งคนหนาวตัวสั่นง, เราให้ผิงไฟ, หญาห่มผ้าให้หายสั่น.
แก้งม	คนไม่รู้เหตุผลเรื่องราวสิ่งใด, เราชี้แจงสำแดงให้รู้เหตุ, ว่า แก้งม, เพราะคนไม่รู้, เหมือนงมของตกน้ำ.
แก้งอะ	คนโงะอะอะไม่รู้จักประมาณ, มีผู้เมตตาช่วยสั่งสอนให้ฉลาดหายอะอะได้
แก้งบ	บทกลอนคลาดเคลื่อนไปไม่ถูกต้องตามฉันท, คณะ, ทำให้ถูกต้องตามบังคับ.
แก้งฟก	มือหญาท้าวมันบวมขึ้น, เราเอายาฆ่าให้หายบวมได้นั้น.
แก้งวน	คนพูดคำผวนมา, เราพูดคำผวนแก้งได้บ้าง, ว่า แก้งวน, คือพูดถามว่า ปาไหนไม, เขาบอกว่า, ปานไป.
แก้งฝอย	ตำราโหรมีฝอย, คือหนังสือบอกเรื่องความทำนายต่าง ๆ, แต่ฝอยนั้นยังผิดพลั้งอยู่บ้าง, แก้งให้ดีขึ้นนั้น.
แก้งฟบ	ของฟบอยู่หาสูงไม เราจัดแก้งไขให้สูงขึ้นได้, ว่า แก้งฟบ. อย่างหนึ่งจุมกคนปีแบนฟบอยู่เขาทำให้มันดีขึ้นได้นั้นว่า แก้งฟบ.
แก้งม้อย	คนต้องต่ำต้อยว่า, ด้วยถ้อยคำหยาบช้าหน้าเศร้าลง, เราช่วยพูดจาสรรเสริญให้หน้าขึ้นขึ้น, ว่า แก้งม้อย.
แก้งยู่	มีดพร้าหญาสี่ขวานคมอยู่ลุ่มไป, เราจัดแจงชุบให้คมกล้าขึ้นได้นั้น.
แก้งแรง	ของสิ่งใด ๆ หนัก เรารับไหว, แล้วให้คนอื่นช่วยผลัดเปลี่ยน. กำลังน้อยไป, แลทำให้มีกำลังมากขึ้น.
แก้งลง	คนลงท้องให้กินยาแก้งหายลงได้นั้น.
แก้งเหียน	คนเหียนราก, หญาจะเหียนกลับ, ใบเรือไม่แล่นคล่อง, เราจัดแจงทำให้หายเหียน, หญาให้เหียนใบเรือให้คล่องนั้น.
โก้งต้อย	ลูกโก้งที่เขาเลี้ยง, แต่มันเล็ก ๆ, เชื่องจนตามคน.
โก้งผี	โก้งที่ชนชาวทั้งตัวนั้น.
โก้งเยย	โก้งตัวผู้, แต่วรูปร่างมันเหมือนโก้งตัวเมีย.
โก้งเริง	โก้งที่เริงเริง, มิได้กลัวโก้งตัวอื่น.
โก้งรอง	โก้งที่สำหรับรองบ่อน, หญาโก้งที่ชนพะนันเกือบจะแพ้เขานั้น.
โก้งฟอ	โก้งที่เขาเลี้ยงไว้สำหรับฟอจับโก้งอื่น.
โก้งเพา	โก้งที่ชนดำกับชนขาวเจอกันอยู่เหมือนดอกเพา.

ไก่อุ่น	ไก่อที่ไม่มีขนหาง, ๆ มีหนิदनอยเหมือนไก่อะเกา.
กะตอก	คนถ่อเรือทำหัวผงกขึ้นผงกลงนั้น.
กะบ้า	ของทำด้วยงาข้างบ้าง, ด้วยอกเต่าบ้าง, ด้วยไม้บ้าง, แบนแบนวงกลมสำหรับเล่นกรุดสงกราน.
กะบัด	คนกู้ยืมเข้าของเงินองผู้ใดไป, แล้วโกงฉ้อเอาว่าใช้ให้แล้วบ้าง, หยาปติเศศว่าไม่ติดค้างตัวบ้าง.
กะบือ	ครกสำหรับตำน้ำพริกเรียกครกกะบือ.
กะปอด	คนมักจูจีเล็กนอย, ว่าบ่นกะปอด ๆกะปอดกะแปด, คนมักบ่นเล็ก ๆนอย ๆ,หยาผกที่เก็บมาไว้เหี่ยวแห้งไป, ว่าแห้งกะปอดกะแปด.
กะฟุดกะฟาด	ข้างหยาควายมันหยาใจดังอย่างนั้น.
กะหมอง	สิ่งที่เป็นชั้น ๆ อยู่ในหัว, เปนคำตลาด.
กะเหมง	คนพั่นเชือก, หยาพั่นด้ายทำให้บิดเปนเกลียวเข้าตึงหนกนั้น.
กะรบกูกับ	คือที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ อยู่ั้น.
กะเสนกะสาย	คือเชือกสายเปนญาติห่าง ๆ ไกลหลายชั่วญาติ.
กะแอ	ลูกควายเล็ก ๆ หยาทารกที่เพิ่งคลอดใหม่ ๆ นั้น.
กึ่งเมือง	คือเมืองนั้นเปนเมืองขึ้นกับเมืองหลวง.
กึ่งตะเกียง	คือเมืองขึ้นกับเมืองหลวงนั้น.
กึ่งเคย	กึ่งตัวเล็ก ๆ ที่สำหรับทำกะป็นั้น.
กึ่งซ่ม	กึ่งอย่างหนึ่งตัวเล็ก ๆ ที่ใส่เกลือแล้ว, ใส่เข้าสุกด้วย, ดองหมักให้เปรี้ยวนั้น.
กึ่งตะกาศ	กึ่งอย่างหนึ่งตัวเล็ก ๆ, เปลือกแขงมีอยู่ตามนาตามคลองโดยมาก.
แกงบวน	เขาเอาตับหมูหยาเนื้ออื่นบ้างหั่นใส่ลงในน้ำแกง, แล้วเอาเครื่องปรุงใส่ในแกงนั้น ใส่ น้ำตาลด้วย.
แกงอยา	เขาเอาพริกขิง ดีปลี กะทือไพล เป็นเครื่องที่เขาใช้ทำน้ำยามาแกง, แล้วเอาปลาใส่บ้างเล็กนอย.
แกงร่อน	เขาเอาหมู เปด ไก่อ ปลิงทะเล ปลาหมึก วุ้นเส้น เต้าหู้ กุฮ่าย ผักกาด กุ้งใส่ลงด้วยกัน, แล้วเอาเครื่องใส่ด้วย ต้มให้สุก กินร่อน ๆ.
กินแรง	การที่คนเลี้ยงลูกไว้ใหญ่ขึ้นแล้ว, ได้อาไศรยใช้สอยทำกรางานหาทรัพย์มาเลี้ยงได้.

กระตึก กระต๊อ	คือใจคนแก่มีอายุมากเมื่อเห็นหญิงสาว ๆ มีใจคิดรักช้อย่าใครได้ เป็นเมีย, ว่า กระตึก กระต๊อ.
กระตวน	สิ่งของที่เป้นโพรงเอาไม้อุดเข้าไป, ว่า กระตวน.
กระตกริก	ผู้หญิงรุ่นสาวขึ้น, ว่า สาวกระตกริก.
กระเสียน	สิ่งของทั้งปวงที่ใส่ลงใส่ช่องในรู, ถ้าไม้ค้ำ, ไม่หลวมภอครีกันลง ไปพอดี.
กล่ำ	อาการที่หนักเฟื่องหนึ่ง, แบ่งเป็นสี่ส่วน.
กล่อมหนึ่ง	คือหนักแปดส่วน, เป้นเฟื่อง.
กล่ำ	อาการที่เนื้อมะพร้าวในกะลานั้น, หดาคันเล็มนำฝ้านั้น, หดาคัน, แลสัตว์เดิรไปมามากนั้น.
กล่ำมะพร้าว	อาการเนื้อในมะพร้าวห้าวที่หนา, แลบางนั้น, ว่ามะพร้าวกล่ำหนา.
กลั่นซี่	การที่เอากะลาใส่ในมือ แล้วตั้งไปให้เป้นคว้นเอาเหล็กปิดเบื่องบน เอาเหื่อคว้นนั้น.
กลั่นแค่น	อาการที่คนหงุดหงิดเอาของกินใส่เข้าไปในปาก, แล้วกลั่นไม้ไคร้จะ เข้าติด คออยู่.
กลั่น	อาการไก่อูที่เขาเลี้ยงไว้ให้มันชนกัน, จนชนหัวไม่มี.
กลายเกท	ความที่เดิมเป้นเกทครวาช, ภายหลังกลับเป้นภิกขุ, หดาคันเป้น แขกกลับเป้นไทย.
กล้วยกุ	สิ่งที่ตันใบเหมือนกัน, ลูกสั้น ๆ กลม ๆ สุกกินดี.
กล้วยกรัน	เป้นกล้วยอย่างหนึ่ง, เครือไม้สู้โตลูกเล็ก ๆ, คล้าย ๆ กล้วย น้ำนมราชสีห์สุกกินหวาน.
กล้วยไข่	กล้วยอย่างหนึ่งตันใบดกเครือเหมือนกัน, ลูกสุกนั้นเปลือกบาง,กิน หวานดี.
กล้วยเขียวไข่กา	กล้วยอย่างหนึ่งตันใบลูกเหมือนกล้วยหักมุก, เมื่อคิบคิขาว.
กล้วยครั้ง	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นสีแดงเหมือนน้ำครั้งสุกกินดี.
กล้วยค่อม	กล้วยอย่างหนึ่ง, ตันสูงประมาณศอกหนึ่ง, กัดกเครือ ๆ นั้นตั้งดิน.
กล้วยงาช้าง	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นงอน ๆ คล้ายงาช้าง.
กล้วยจันทวล	กล้วยอย่างหนึ่ง, แต่ผลนั้นคล้ายกล้วยไข่สุกกินดี.
กล้วยข่ม	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นเหมือนกล้วยหักมุก, เมื่อสุกนั้นรสเปรี้ยว คักนอ้ย.

กล้วยค่อม	กล้วยอย่างหนึ่ง, ต้นสูงประมาณศอกหนึ่ง, กัดกเครือ ๆ นั้นตั้งดิน.
กล้วยงาช้าง	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นงอน ๆ คล้ายงาช้าง.
กล้วยจันทวล	กล้วยอย่างหนึ่ง, แต่ผลนั้นคล้ายกล้วยไข่สุกกินดี.
กล้วยข่ม	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นเหมือนกล้วยหักมุก, เมื่อสุกนั้นรสเปรี้ยว คึกนอ้ย.
กล้วยตะนิ	กล้วยอย่างหนึ่ง, ต้นผลนั้นมีเม็ดมากปลูกไว้สำหรับใช้ใบนั้น.
กล้วยตีบหนัง	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นคล้ายกล้วยหักมุกเปลือกเหนียว.
กล้วยตีบหอม	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นคล้ายกล้วยหักมุก สุกกลิ่นหอม.
กล้วยน้ำ	กล้วยอย่างหนึ่ง, ชอบที่ริมน้ำ สุกรศหวานเย็น.
กล้วยน้ำนมราชสีห์	กล้วยอย่างหนึ่ง, ผลนั้นสุกกลิ่นหอม กินหวานดีนัก.
กล้วยน้ำละว้า	กล้วยอย่างหนึ่งผลสุกกินหวาน, เดิมได้มาแต่ไร่พวกละว้า.
กล้วยดอกบัว	กล้วยอย่างหนึ่งต้นใบเล็ก ๆ, มีปลีตกปลายยอดคล้ายดอกบัว.
กล้วยน้ำเชิงลาย	กล้วยอย่างหนึ่งมีอยู่แถบเมืองเหนือ, เมื่อสุกนั้นกินหอมหวานเย็น ดีนัก.
กล้วยน้ำกาบดำ	คือกล้วยน้ำนั้นเอง, แต่กาบมันดำ ผลใหญ่.
กล้วยพระ	กล้วยอย่างหนึ่งต้นใบคล้ายกล้วยตะนิ, แต่โคนต้นนั้นใหญ่กว่า กล้วยทั้งปวง.
กล้วยมะลิอ่อง	กล้วยอย่างหนึ่งต้นใบเหมือนกล้วยน้ำละว้า, แต่ลูกขาวผ่องเป นวล.
เข้า	คือสิ่งของอย่างหนึ่งเป็นเม็ด, เกิดแต่ต้นเหมือนกอหญ้าที่ทุ่งนา, สำหรับเป็น อาหารเลี้ยงชีวิตของคนแลสัตว์ทั้งปวง. อนึ่งความที่ไป ข้างโนว่าเข้าไปเข้าใน.
ขะนน	คือหม้อโต ๆ ประมาณเท่าบาต, สำหรับใช้ตักน้ำแลต้มยา.
ขนัน	คือต้นไม้อย่างหนึ่ง, คล้ายกับขนุน, ชื่ออย่างนั้น. อนึ่งการทำเมื่อ ทารกที่ตายมาแต่ในท้อง, เขาใส่ในม้อทำเลขยันต์ปิดปากม้อด้วย, เพื่อจะกันมิให้หลอก.
ขนมดอกดิน	คือขนมอย่างหนึ่ง, เอาดอกดินมาใส่ในแป้งแล้ว, ใส่น้ำตาลด้วย, ห่อใบตองหนึ่งให้สุก.

ขนมตบตี	คือขนมอย่างหนึ่ง, เอาแป้งมาขี้ให้สุกแล้ว, คลุกเข้ากับน้ำตาลให้หวานแล้ว, ตีพิมพ์ทำเป็นรูปต่างๆ.
ขนมเปียก	คือขนมอย่างหนึ่ง, เอาแป้งละลายกับน้ำกะทิใส่ลงในกะทะ ใส่ น้ำตาลด้วยแล้ว, กวนให้สุกแข็ง กินหวาน.
แขกตานี	คือคนอย่างหนึ่ง, อยู่ที่เมืองตานี.
แขกจาม	คือคนแขกจำพวกหนึ่ง, รูปมันใหญ่กว่าแขกกลาสิ.
แขกเทศ	คือคนแขกที่มาแต่เมืองเทศนั้น.
แข่งมือ	การที่คนทำสาระพัดการงานทั้งปวงรวดเร็ว, แข่งแรง.
ของชำ	คือของที่จะต้องปิดบัง, ไม่ควรจะให้ผู้อื่นรู้, เหมือนอย่างของชะโมยเป็นต้นนั้น.
ของนาน	คือสิ่งของทั้งปวงที่มีอยู่แต่โบราณ.
โซมพัดถ	คือผ้าเนื้อดียวอย่างหนึ่ง, ได้ยินว่าเขาทอดด้วยใยบัว.
ขายผ้าหัว	คือความที่ลูกหลาน, ญาติพี่น้อง, ของท่านผู้มีวาสนาไปทำความชั่วที่น่าอาย, ให้อายนั้นมาถึงท่าน.
ขวานถาก	คือเป็นชื่อเหล็กมีคม, เขาทำสำหรับถากไม้ขึ้น.
ขวานโยน	คือเป็นชื่อขวานพะลุ, มีรูบ้องสำหรับใส่ด้าม, ยาวเหมือนด้ามกาย, สำหรับถากเสาเป็นต้น.
ขวานหมู	คือเป็นชื่อขวานผ่าฟันเป็นต้น.
ขวานเงาะ	คือเป็นชื่อขวานรูปงอ ๆ, เหมือนเขาแพะนั้น.
ขวานปะลู	คือเป็นชื่อขวานมีรูบ้องสำหรับใส่ไม้ด้าม, เอาไว้ถากไม้ขึ้น, คือว่าขวานให้มีกำลังนั่นเอง
ค่าเชิงเดิน	คือทรัพย์เขาให้แก่ผู้ช่วยเดินไปหาคนโน้น, คนนี้, ให้ช่วยว่าเนื้อความแล้วนั้น.
คี่เท็จ	ความที่คนพูดไม่จริง, มักปิดบ่อย ๆ, มักปิดบ่อย ๆ, คือความที่มักพูดสลับปล้นนั่นเอง.
คาดหน้า	คือความที่คนคะเนนึกในใจว่า, หน้าคนนี้เหนจะฉลาด, หน้าคนนี้เหนจะโง่.

ควายหม่อ	คือควายมันพลัดออกไปจากฝูงนั้น, เหมือนควายที่เขาปล่อยทอดไว้นั้น.
งูอด	เปนงูอย่างหนึ่ง, ตัวเล็ก ๆ สั้น, คีเลื่อม ๆ มีพิษ.
งูไทร	เปนงูอย่างหนึ่ง, ตัวย่อม ๆ, มักอาศัยอยู่ในน้ำ, ในโคลน, กินปลา กีบกัดไม่ตาย.
งูปากกว้าง	เปนงูอย่างหนึ่ง, ตัวย่อม ๆ, มักอยู่ในน้ำ, ในโคลน, ปากมันกว้าง พิษมันอัยกัดไม่ตาย.
เงินตาย	คือเงินแท่ง, ฤาเงินแผ่น, ที่เขายังไม่ได้ทำเป็นรูปบาท, รูปสลึง เป็นต้น.
ช้างน้ำ	เปนชื่อสัตว์อย่างหนึ่ง, ช้างหัวเปนหัวช้าง, ช้างหางเปนหางปลาอยู่ในน้ำ.
หญิงขำ	เปนผู้หญิงดำ ๆ งามพิศออกเหมือนอย่างผู้หญิงที่งามทุกยิ่งดูก็ยิ่งงามนั้น.
หญิงเคอะ	เปนหญิงโง่ไม่รู้จักระไรนั้น.
หนังสือเฉียง	เปนรูปอักษรโบราณอย่างหนึ่งนั้น.
หนังสือกรม	คือหนังสือที่เขาเขียนไว้ให้แก่เจ้าของเงินผู้ให้กู้เป็นต้น.
นางท้าว, นางพญา	คือขุนนางผู้หญิงฝ่ายในนั้น, เช่นท้าววรจรรท้าวศรีสัจจานั้น.
นางภิกษุณี	คือหญิงแต่ก่อนบวชเป็นพระภิกษุณีสงฆ์นั้น.
นุง	คือสิ่งของที่ไม่เกลี้ยงนั้น, เช่นผ้าไม่สุ้ตีเป็นขนนุงอยู่นั้น.
นุงกัน	คือคนอยู่ไม่เปนปรกติพร้อมเพรียงกันนั้น, เช่นคนทะเลาะวิวาทกัน
นุงปุม	คือคนเอาผ้าปุมนุงไว้ที่ตัวนั้น, เช่นขุนนางเมืองไท่นุงปุมนั้น.
นุงม่วง	คือคนเอาผ้าม่วงนุงไว้ที่กายนั้น.
นุงจีบ	คือนุ่งเอาชายผ้าทั้งสองจีบเข้าเหน็บไว้ที่ท้องเหนือสะดือ.
นุงสบง	คือคนเปนพระฤาเปนเถรนุ่งผ้าเขาฉีกเอาผ้ากว้างสี่นิ้วทาบลึงเย้นติดรอบทั้งสี่ด้านเรียกว่าผ้าสบง.
นัดแขก	สัญญากับแขก, คือกำหนดเวลาการงาน, เขาบอกกันให้มาช่วยนั้น, เรียกพวกคนที่มาช่วยนั้นว่า แขก.
นอนเชื่อม	นอนซึม, คือนอนมึนตึ๊งอยู่, เช่นคนเจ็บไข้อนิ่งอยู่ไม่พูดจา.
เนิ่นการ	ช้าการ, นานการ, คือช้าก่อนการ, เขานัดกันว่าจะทำอันใดอันหนึ่ง, มาก่อนเข้าอยู่คักสิบนาทีสิบสองนาทีก่อน, ว่ามาเนิ่นการ.

เนิ่นวัน	ช้าวัน, นานวัน, คือกาลช้านับด้วยวัน, มีวันหนึ่งสองวันเป็นต้น.
นับเค้า	คือนับต้นทุนเดิม, เหมือนคนเอาเบี้ยกำออกมา ร้อยหนึ่ง, แล้วแบ่งออกเป็นสองส่วน, ให้คนดูส่วนหนึ่ง, ผู้ดูนับเค้าเดิมก็รู้ว่าเบี้ยกองนี้เท่า นั้น.
นับโคตร	คือคนนับคนในสกุลเนื่องกันไปว่านับโคตร, เขานับแต่หนึ่งไปเป็นอันมาก.
เหน็บท้อง	เสียดไว้ที่ท้อง, คือเสียดไว้ที่ท้อง, คนเอาของอันใด ๆ เหน็บที่ผ้าถุงที่ท้อง.
เหน็บหน้า	คือเสียดชายผ้าถุง เหน็บไว้ที่ริมพกข้างหน้านั้น.
เหน็บแนม	คือเสียดไม้แกล้มเข้า, เช่น เหน็บรูดกวางรูด, เล็กหลวมเอาไม้อื่นเสียดเข้าให้คับ.
นมเนย	คือของเกิดแต่น้ำนมโคนนั้น.
หนุ่ม	ไม่แก่, คือคนอายุแต่สิบห้าปีขึ้นไปถึงอายุยี่สิบปี, ว่า คนหนุ่มนั้น.
หนุ่มตะกอ	หนุ่มน้อย, หนุ่มพ้อแพ้, คนอายุสิบห้าปี, สิบหกปี, ว่าคนนั้นหนุ่มตะกอ, อย่างหนึ่งคือรุ่นแรกหนุ่มนั้น.
หนุ่มแน่น	คืออายุตั้งแต่สิบเจ็ดปีขึ้นไปจนอายุยี่สิบห้าปีนั้น, ว่า หนุ่มแน่น.
หนุ่มเนา	คือชายหนุ่มน้อยนั้น.
หนุ่มน้อย	คือคนอายุแต่สิบห้าปีถึงอายุยี่สิบปีเศษ, ว่าเขาเป็นหนุ่มน้อย.
หนุ่มอยู่	คือคนอายุยังอยู่ในประถมวัยในยี่สิบห้าปีลงมานั้น.
หนุ่มความ	คือคนรู้ความอ่อนอยู่ยังไม่รู้มาก, เหมือนคนเด็กรู้ความอันใดยังน้อยนั้น.
นุ้ย	คือของเล็กฤๅเด็กเล็กกว่าของนุ้ย, เด็กนุ้ย. อย่างหนึ่งของจ้อย ๆ เรียกว่า ของนุ้ย.
บุ๋	คือบุ๋มของที่เป็นภาชนะมีมือเป็นต้น, ปั้นใหม่ยังอ่อนอยู่, คนจับเข้าหนักของนั้นยุบเข้าไป, ว่า บุ๋.
บุ๋เบี้ยว	คือบุ๋มแล้วเบี้ยวไปด้วย.
เบาเงิน	คือคนซื้อของราคาแพงซื้อได้ถูก, ว่า ซื้อได้เบาเงิน, เพราะซื้อเสียเงินน้อยนั้น.
เบาราคา	คือราคาเขาคำน้อยนั้น.

บำญติ	ความเหมือนบำญติ, แปลว่า ตั้งไว้. พระเจ้าท่านตั้งบไว้ให้ทำ, แลมิให้กระทำนั้น.
บากกา	คือการที่ฟันตันไม้บากเช่นว่านั้นรอยหนึ่งแล้ว ฟันลงหว่างกลาง แผลก่อนเหมือนขีดตีนกานั้น.
บากกะ	คือบากหมาย เขาจะบั้นท่อนไม้ยาวเปนหลายท่อน, เขาฟันบากกะ หมายลงไว้เปนแผล ๆ นั้น.
บากทาง	คือการที่คนไปเรือฤาไปบก, หนทางข้างที่ไปนั้นน้ำตื้น, ฤามีหลัก ตอชุมไปยาก, ตัดไปข้างทางที่ไปสายนั้น.
บังเงิน	ปกปิดเงิน, คือคนซ่อนไม่ให้ผู้อื่นเห็นเงินของตัว, แลเอาผ้าปิดบัง เสีย, อย่างหนึ่งเขาฝากให้ของอันใดมาถึงเพื่อนกัน, ผู้รับมาเอาของ นั้นเสียบ้างให้บ้างว่าบังเอาของเขา.
บังแสก	คือทับแสก, คนก่อฝาผนังอิฐเอาอิฐวางลงต่อ ๆ กันไปครั้นวางอิฐ ขึ้นชั้นสองให้อิฐทับแสกกันบังแสกกัน.
บังหวน	คือกันที่ลมหวน, อย่างหนึ่งคนทำให้คว้นเกิดมาตลบกลบกลุมไป, ว่าบังหวนคว้น.
บางอ่อน	คือคนเปนกุมารกุมารีน้อย, เขาเรียกว่า นางบางอ่อน.
บั้ง	เป็นชื่อสัตว์อย่างหนึ่ง, มันมีตีนหลายตีนเหมือนแมลงมุม, มันอยู่รู ที่ทุ่งนา ไซ้มันคนเอามากินได้.
เบ็ดทรง	คือเบ็ดเขาปักไว้กลางคีนกลางวัน, ให้ปลามากินติดเองไม่ภักวัด.
บวชหลวงซี	คือหญิงอายุสิบสี่สิบห้าขึ้นไป, แลพ่อแม่ยอมให้บวช, ไปบวชถือศีล แปรนุ่งห่มผ้าขาวนั้น.
บวชเปนเถร	คือผู้ชายที่บวชแล้วสึกออกมาเปนฆะฤหัส, ฤาคนที่ยังไม่ได้บวช เลย, แลไปบวชเขาเรียกว่า เถร.
บ่นอีกกะทีก บั่น	คือคนบ่นอ้ออิงนั้น. คือของส่วนหนึ่ง, เหมือนเข้าเปลือกที่เขาตวงแปดสิบสัจเปนเกวียน หนึ่ง, ถ้ามีเข้าอยู่สี่สิบสัจ, ว่า เข้าบั้นหนึ่งคือครึ่งเกวียน.
บั่นกลาง	ท่อนกลาง, คือของส่วนท่ากลาง, เหมือนคำภีร์หนังสือเรื่องเดียว, มีหลาย คำภีร์ ๆ ตัน เรียกว่า บั่นตัน, คำภีร์กลาง เรียกว่า บั่น กลาง, คำภีร์ปลาย เรียกว่า บั่นปลาย.

บันตัน	คือหนังสือพระธรรมบทคำภีร์ตันยี่สิบผูก ๆ หนึ่งยี่สิบลาน, เรียกว่าบันตัน.
บันหนึ่ง	คือส่วนตอนหนึ่ง.
บ้านโน	คือบ้านอยู่ในกำแพงเมืองนั้น. ฤๅบ้านอยู่ในคายนั่น.
บวน	เป็นชื่อแกงอย่างหนึ่ง, เขาเรียกแกงบวน เขาใส่เนื้อหมู กิรศหวาน.
บวนเนื้อ	เขาทำแกงกับเนื้อ, ไม่ใส่เครื่องเผ็ดร้อน เขาใส่น้ำตาลบ้างหนิด หน้อยมีรสหวาน.
บวนหมู	เขาทำแกงกับเนื้อหมู, ทำเหมือนกับแกงบวนเนื้อนั้น, บวนจำเพาะทำได้แก่เนื้อหมู, เนื้อปลาทำไม่ได้.
เบี้ยฝอย	คือเบี้ยเล็กน้อยสาระพัดทุกอย่างปนกันอยู่นั้น.
เบี้ยปรับไหม	คือเงินที่ปรับเอาแก่ผู้ทำผิดนั้น.
เบี้ยทำขวัญ	คือเงินที่เขาทำขวัญให้กันนั้น
เบี้ยใบ้	คือเงินที่พลอยเสียกับเขา, ตัวไม่มีผิด, พลอยเสียเงินรังวัด, ตีกันตายในบ้าน, เขาว่าตอกไปสามสิบห้าเส้นนั้น.
เบี้ยปราณี	คือความปราณีเหมือนตัวได้ทำผิด, ไปถึงตระลาการรับเสียตี ๆ, เขาลดลงเอาเงินแต่น้อย, ว่ามีเบี้ยปราณี.
เบี้ยรุกเบี้ยก่อ	คือคนเป็นผู้ก่อความให้เกิดความวิวาทกันขึ้นนั้น.
เบี้ยพกหมาก	คือได้เงินค่าเหนียน้อย, ว่าภอเป็นเบี้ยพกหมากกิน.
เบี้ยเหลือแสน	คือเงินมากขึ้นไปกว่าค่าสิ่งขึ้นไป, ว่าเบี้ยเหลือแสน.
ปากล้าย	ดงกล้าย, คือดงกล้าย ๆ นั้นมีอย่างเดียว, ไม่มีหลายอย่างเหมือนกล้าย.
ป่าซัด	ป่าทึบ, ดงซัด, คือป่าไม้ที่มีไม้ชิดติดกันแน่นไปนั้น.
ป่าพง	คือที่มีดงอ้อดงแขมชิดติดกันแน่นไปนั้น, ว่าป่าพงเพราะป่านั้นทึบไป.
ป่าแสงเพรง	คือป่าเล็กน้อย, มีต้นไม้เป็นกลุ่ม ๆ นั้น.
ไปแรก	คือไปก่อนคนทั้งปวงนั้น.
ไปแขก	คือคนไปช่วยการงานมิไถจนุกัน.
เปา	คือปม ๆ นั้น, ที่คนก็มีบ้าง, ที่ต้นไม้ก็มีบ้าง, ที่มันเป็นปมขึ้นมาที่ข้อศอกข้อเข่า, แลปมที่โคนไม้ใหญ่บ้าง.

เป่าเล่น	คือการที่เขาเป่าให้แหวนติดเปนวงในไฟ, เขาทำแหวนดีทองให้กลมเปนววดยาวกรอมนิ้วมือ, แล้วขดเปนวงเอาน้ำประสานทาที่ต่อ, เอาเข้าไฟเป่าให้ติดกันนั้น.
ปะพิมปะพาย	คือรูปร่างฐานนั้น.
ปากไก่	คือของทำเช่นนั้น, สำหรับเขียนหนังสือด้วยหมึก, เขาเรียกว่าปากไก่บ้าง.
ปากโจท	คือปากคนที่ฟ้องหาความคนนั้น, คนเกิดความวิวาทกันขึ้น, แลปากผู้ฟ้องว่า ปากโจท.
ปากเปือก	คนพูดมากมีทาสมากถูกลูกมาก, เหนเขาทำไม่ชอบใจว่าคนนี้บ้างว่าคนโน้นบ้าง, เขาว่า ปากเปือก นั้น.
ปีกนกเรือน	คือหลังคาที่ด้านสกัดเรือน, เป็นหลังคาซีกเดียวอยู่น้อย เรียกปีกนก.
ปีกนก	คือของเขาทำไว้ที่เรือน เป็นหลังคาเล็ก ๆ อยู่ข้างด้านสกัดเรือนนั้น.
ปีกซี่ผึ้ง	คือซี่ผึ้งที่เขาหลอมหล่อใส่ลงในถ้วยชามเอียนแล้วเอาออกไว้นั้น.
เปือก	คือดินโคลนเหลว ๆ เอาทาฝาอุทยานเตาสำหรับเผาหม้อ, แลท่ายังสำหรับใส่เข้าเปลือกไว้นั้น.
เปือกตม	คือดินเหลวกว่าโคลน ๆ นั้น คือดินกอบขึ้นได้บ้างควาได้บ้าง, ดินเป็นเปือกตมเหลวนักตักได้ ขึ้นไม่ได้.
เปือกโคลน	เปือกนั้นคือดินที่เหลวกว่าโคลนนั่น ๆ นั้นคือ ดินแดนกว่าเปือกนั้น.
ปาง	คราว, คือครั้ง, มีเนื้อความว่า ครั้งเมื่อกรุงศรีอยุธยายังไม่เสียกับพม่า.
ปางก่อน	คราวก่อน, มีความว่าเวลาที่ล่วงไปแล้วนั้น, เขาเรียกว่า ปางก่อน.
ปางใด	คราวไหน, คราวไร, คือครั้งใด, มีคำเขาถามว่า มนุษย์นี้มีมาแต่ครั้งใด, เขาตอบว่ามีมาแต่ครั้งสร้างโลกย่นั้น.
ปางตาย	แทบตาย, คือครั้งตาย, เขาถามว่าไม้กางเขนนี้มีมาแต่ครั้งใด, เขาว่ามีแต่ก่อนครั้งพระเยซูตาย.
ปัง	คือน้ำไหลแรงนักนั้น, เขาพูดว่าน้ำไหลเชี่ยวปัง ๆ ปังปัง, เป็นเสียงดังปังปัง, เหมือนคนตบตีเข้าที่ฝากระดานนั้น.
แป้งขวย	คือแป้งเข้า, เขาเรียกแป้งขวยเพราะพวกขวยทำขมนั้น.

แป้งสาร์เกี	เขาเอาเกสรดอกสาร์เกีมาตำเข้ากับข้าว, เอาไว้สำหรับทาเมื่ออาบน้ำแล้วนั้น.
ปิดหนัก	คือไม่ถ่ายอุจจาระออกได้, เมื่อถึงเวลาเคยออกเป็นหลายเวลานั้น.
เปิดผี	เป็นสัตว์เท่าตักะแตนใหญ่, มันมักร้องในเวลาค่ำๆ นั้น.
ปนละวน	คือปนคละกันของหลายอย่างคือ เลื้อยแลกกังเกงเป็นต้น คนใส่ไว้ในที่เดียวกันไม่เป็นแผนกนั้น.
ปั่นลม	คือไม่ต้านลม, คนทำหลังคาเรือนที่จะมุงจาก เป็นต้น, ทำไม่ให้ใส่ไว้สำหรับรับลมที่สุดทั้งสองข้างนั้น.
ปั่น	คือรูปปั่นที่ใส่น้ำชากิน, แจกทำมาแต่เมืองจีน.
เปนข้าง	เปนชื่อโรคอย่างหนึ่ง, โรคนี้เกิดขึ้นในท้องอยู่ที่ชายโครง, เหมือนลิ้นโคนั้น.
ปุม	เปนชื่อผ้าอย่างหนึ่ง, ผ้านั้นคนทอด้วยไหมทำเป็นลายมีศรีต่างๆ, สำหรับผู้ชายนุ่ง.
ปุมเขมม	คือผ้าปุมเช่นว่า, แต่พวกเขมมทำ, เอามาแต่เมืองเขมม, ทำด้วยไหมเหมือนกันนั้น.
ปุมไท	คือผ้าปุมเช่นว่านั้น, แต่พวกไททอด้วยไหมลาวล้วน, มีลายต่างๆ ศรีต่างๆ.
เปือย	คืออาการคนที่ทำการตกแต่งเกินตัวเกินวาสนา.
ประคั้น	คือมีอำนาจไศสย, เหมือนคนเติร์โนหนทางสิ้นคอยก้าวเติร์ไปกลัวจะล้ม, ฤคอยทำการกลัวของจะเสียนั้น.
ประเชิญ	คือเย็บผ้าติดต่อกัน, ผ้านุ่งเก่าขาดกลางผืน, เขาฉีกออกเอาข้างดีต่อดีเย็บต่อติดกันเข้านั้น.
ปริก	คือทองคำ, ช่างทำเป็นชั้นเป็นเถา, ใส่ที่ฝาโถฤชวดใส่เครื่องแป้งน้ำมันนั้น.
แปรงหนึ่ง	คือหนังสือบาญชี, เขาเขียนเป็นหลายยอดๆ หนึ่ง, เรียกว่า แปรงหนึ่ง บ้าง.
แปร่ง	คือเสียงไม้ขัด, คนชาวเมืองนอกมีเมืองละคอน เป็นต้น, พุดไม่ขัดว่า เสียงแปล่งไป.
แปร่งเสียง	คือเสียงที่คนเป็นภาษาอื่นจะขึ้นพุดภาษาอื่นให้ขัดมันไม่ขัดนั้น.

แปล	คนแปลล่ามพนักงาน, เหมือนสูตรสาครสำหรับแปลหนังสืออังกฤษเป็นต้นนั้น.
แปลคาถา	คือแปลคำคาถามะคะระออกเป็นคำไทย, เป็นต้นว่า มะโน แปลว่า ใจ นั้น.
แปลภาษา	คือแปลคำพูด, เหมือนคำกล่าว ว่า คำเสีย, แปลเป็นภาษาไทยว่ามา นี่นั้น.
แปลบาฬี	คือแปลคำมะคะระเป็นคำพระเจ้าตรัสออกเป็นภาษาไทย, เป็นต้นว่า กุสะลาอันว่ากุศลนั้น.
แปลกัน	คือคนเคยเห็นกันแต่ก่อน, ครั้นจากกันไปนานจำกันไม่ใครได้นั้น.
แปลกเพื่อน	คือคนเป็นเพื่อนกัน, จากกันไปช้านานจนแก่ก็จำกันไม่ได้ว่า แปลกเพื่อน.
แปลน	คือของมีเนื้อฤาเปลือกหุ้มไม่รอบ, เหมือนยวงทุเรียนมีเนื้อหุ้มไม่รอบเมล็ดนั้น, ว่า ทุเรียนแปลนอยู่.
แปลนออกมา	คือแล่นออกมา, เหมือนยวงทุเรียนที่เนื้อมันหุ้มเมล็ดไม่รอบเต็ม นั้น.
แปลนคำ	คือคำคนให้การปลั่งกล่าวออกมา, เขาว่า ตัวได้เหนฤาไม่, เดิมว่า ข้าไม่ได้ไป, แล้วว่า ข้าได้เหน, ว่า คำแปลนออก นั้น.
แปลนพูด	คือการที่คนจะพูดจะซ่อนอำความอันใด ๆ, แลปลั่งกล่าวออก ความนั้นมา หนิดหนอยนั้น.
ปลี่ยน	คือทำให้เมล็ดผลไม้ขึ้นออกนอกปาก, คนกินลูกในหน้านั้นแลทำให้เมล็ดออกจากปากนั้น.
ปลี่ยนกินแต่เนื้อ	คือการจบกินแต่เนื้อ, เหมือนคนกินลูกในหน้าลอกจบกินแต่เนื้อ นั้น.
ปลี่ยนปลี่ยน	คือทำให้เปลือกผลไม้ล่อนออกแล้วจบกินนั้น.
ปลี่ยนส่อน	คือปลี่ยนเปลือกออกไม่เหลือเลยนั้น.
ปล่อยไก่อ	คือเปลือกถูกไก่อฤาไม่ผูกไก่อไว้, ละให้มันไปเสียนั้น.
เปลี่ยวตออุ้ม	คือที่คองัวฤาควายที่มันกำลังหนุ่ม, มันโตใหญ่กว่าปรกตินั้น.
ผ้าพวย	คือผ้าเย็บสองชั้นเป็นผ้าสำหรับห่มนอน, คนเอาผ้าอัตลัดนั้นเย็บซ้อนกันเข้าไว้สำหรับห่มนอนนั้น.

ผู้ล่ำม	คือคนผู้รู้พูดภาษาต่างๆ, แลส่งภาษาได้อาจบอกแก่คนสองฝ่ายที่ไม่รู้ภาษากัน, ให้เขารู้เนื้อความนั้น.
ผักหนอก	คือต้นผักเล็กเป่นกอเป่นเถาติดอยู่กับดิน, รสร้อน เขากินเป่นอยาแก้ลมได้ บ้างเขาเรียก บัวบก บ้าง.
ผูกดอกเบี้ย	คือคนขายตัวเองๆขายผู้อื่นไว้กับท่านไม่ให้ใช้, ขอให้เงินค่าทำการของท่านตามธรรมเนียมนั้น.
ผูกสร้อย	คือคนเป่นไพร่หลวงๆเข้าจ้าวบ่าวขุนนางนั้นไม่ให้ใช้, ขอให้เงินค่าใช้สร้อยนั้น.
ผ่าน	คือกลุ่มเคลื่อน, เขาปล่อยฝูงสัตว์, มีแพะแลโค่นั้น, มันออกเที่ยวอยู่มากนั้น, ว่าผ่านอยู่.
ผินภักตร์	คือหันหน้า, เป่นคำหลวงว่า.
ฝาละมี	คือฝาปิดมือนั้น, คนทำมือน้อยใหญ่, แล้วทำฝาปิดง่าลงเพื่อจะกันผงนั้น.
ฝาเขียน	คือฝามาแต่เมืองจีนเป่นอย่างประแจจีน, แต่ไม่สูงตลอดถึงข้อเท้าๆนั้น.
พะยั้มเหยอ	คืออาการที่คนพูดมาก, พูดแล้วพูดอีกไม่มีใครหยุดลงนั้น.
พะโอง	คือไม้ไผ่ลำที่เขาทำภาตขึ้นตันตาลเป่นต้นนั้น คนจะรองน้ำตาลเอาไม้ไผ่ตัดแขนงไว้วางทำนี้, เอาทาบเข้ากับต้นตาลผูกรัดด้วยตอกนั้น.
พูดพรั่ำพรู	พูดผิด, คือพูดมาก เหลวไหล ไม่มีประโยชน์นั้น, เหมือนคนเมาเหล้าพูดจาพรั่ำพรูเลอะเทอะ.
พูดพลุ่มพล่ำม	คือพูดคล้ายๆ คนบ้าๆต่างๆ, บัดเดียวว่าอย่างนี้บัดเดียวว่าอย่างอื่น.
พูดปลับเปลือก	คือคนพูดทำตาค้อนๆ ควักนั้น, เหมือนหญิงแสงอนพูดทำปลับเปลือกนั้น.
แพน	เป่นชื่อเครื่องเป่า, ของลาวๆ ทำด้วยไม้ลำเล็กๆ เป่าเป่นเพลงลาว, เขาเรียกแพน.
โพนเที้ยว	นี่เป่นชื่ออักษรเดิม, เป่นชื่อตะโพนเป่นเครื่องพิณพาทย์, สำหรับเล่นโขน เป่นต้นนั้น.

เพย	คือคำรับคำภาทหนึ่งแปดต้น, คนหนึ่งพูดแทนหนึ่งอยู่ดงคราวหนึ่ง. มีผู้อื่นหลายคนร้องรับว่าเพยนั้น.
พายโกลง	คือไม้เข่นว้านั้น, เขาตัดใหม่ ๆ ยังทำไม้แล้วก่อเป็นรูปพาย, เรียกว่าพายโกลง.
พายคิ้ว	คือไม้พายเขาทำด้าเล็ก ๆ, มีใบยาวคักสอกคืบ, ทีกกลางใบเซราะเปลงดตลอดจนปลายใบ, แล้วทำไว้เหมือนคิ้วนั้น.
พายทุย	คือไม้พายใบสั้นคักสอกเสศ, ด้ายาวคักสองสอกผู้ชายใช้ช้อนนั้น.
พายแบบ	คือไม้พายใบสั้นสอกเสศ, แต่ใบใหญ่ปลายใบใหญ่มนอยู่เป็นแบบหลวง.
พรว	มีด, คือเครื่องเหล็กใช้สำหรับสับฟันแปดต้น, มีด้าทำด้วยไม้, มีคมข้างเดียว.
พรวโต้	มีดโต้, คือพรวน้าโก, ยาวสักสิบแปดนิ้วสิบเก้านิ้ว, กว้างสักสามนิ้วเสศ, มีด้าสักสี่นิ้ว.
พรวกราย	มีดกราย, คือพรวรูปเพรียวยาวสักสองเสศ, ทำด้ามีปลอกมีฝัก, เรียกพรวกรายเพราะถือกริดกราย.
พรวหวด	คือพรวรูปเพรียวยาวสักสองคืบ, มีด้ายาวสักคืบเสศสำหรับหวดหญ้าที่น้านั้น.
พรวหัวเลียม	คือพรวข้างปลายแบนโต, มีคมสำหรับขุดดินได้, จึงเรียกพรวหัวเลียม.
พริกเทศ	ต้นใบเหมือนพริกตุ้ม, แต่เมล็ดมันใหญ่เท่าด้ามีดหมาก, สุกศรีแดงรศเผ็ดเป็นเครื่องกับเข้า.
พริกล่อน	คือเมล็ดพริกไทที่สุกงอมเปลือกมันล่อนหลุดหมด ยังแต่เมล็ดในมันนั้น.
พริ้ง	เป็นไม้กระดานนำใหญ่สักแปดนิ้ว, ฝาเล็กสักสองนิ้วยาวแลกว้างกอได้กับวงเวียน, เขาทำรัดรอบเสาเรือนทั้งสี่ด้าน, อย่างหนึ่งเป็นโรคผุดเป็นเมดเล็ก ๆ ขึ้นที่ตัวคน.
โพล	คือเลี้ยวโพล, เขาจับแขนโพลไปข้างหลังทั้งสองข้างซ้ายขวาวว่าโพล.
โพลซา	คือเอาซาโพลเสียนั้น, เช่นผู้หญิงอังกฤษขี่ม้า แปดต้น.

โพล์หนี	คือการที่คนนั่งอยู่แล้วลุกขึ้นไปผู้อื่นไม่ทันรู้, คือบ่าวหลบหนีนาย เป็นต้น.
โพล์ผล	คือความที่หลบเสื่อมหนีไปนั้น, เช่น บ่าวโพล์ผลหนีนายไปนั้น.
โพล์หน้า	คือความที่หลบหน้าโพล์ไปเสียนั้น, เช่น คนโพล์หน้าหลบตัวเสียนั้น.
เพลงชั้น	คือคำที่คนร้องเพลงเป็นทำนองอย่างหนึ่ง, ชื่อเสภาว่าด้วยเรื่องขุนช้างขุนแผน, มีแต่ครั้งกรุงเก่ายังไม่เสียแก่พระมานั้น.
เพลงชิงชู้	กลอนชิงชู้, คือคำเพลงคนสามพวก, หญิงพวกหนึ่ง, ชายสองพวก มาชิงกันเกี่ยวหญิงว่า เป็นชู้.
เพลงตีมักฝัว	กลอนตีมักฝัว, คือคำเพลงคนสามพวก เป็นชายฝัวพวกหนึ่ง, หญิงสองพวกว่า ชิงฝัวกันนั้น.
ฟ้าผี	คือคำผู้หญิงสบตมักว่าฟ้าผีเสียด้วยกลัวจะผ่าเข้าไปตายนั้น, ว่า ฟ้าผี.
ภาษีจาก	คือเก็บเอาเงินแต่คนขายจากสิบดับเอาดับหนึ่ง เป็นของหลวงนั้น.
ภาษีขัน	คือเก็บเอาเงินแต่ผู้ชายขัน, ว่าสิบหยิบเอาหนึ่ง, คิดเป็นเงินถวายเป็นหลวง.
ภาษีไต้	คือเก็บเอาเงินแต่ผู้ชายไต้, สิบหยิบเอาหนึ่ง, คิดเป็นเงินถวายเป็นหลวง.
ภาษีฝาง	คือเขาเก็บเอาเงินแต่ผู้ชายฝาง, สิบดับเอาดับหนึ่ง, คิดเป็นเงินหลวง.
ภาษีเร็ว	คือเขาเก็บเอาเงินแต่ผู้ชายเร็ว, สิบหาบเอาหาบหนึ่ง, คิดเป็นเงินหลวง.
ม้าน้ำ	คือม้าเกิดอยู่ในน้ำ, ตัวเป็นม้ามามีหัวน่าสองท้าว ท่อนท้ายเป็นหางเหมือนหางปลา.
หมาหลังมือลิง	คือหมามันอยู่ในป่า, ตัวมันเล็กนั้น. คือไม้กงที่เขาติดกราบเรือเข้ากับลำมาดเรือนั้น, หนึ่งเป็นมือของพานร เป็นต้นนั้น.
มูมะ	คือเกิดโทโสขึ้นมานั้น, เช่น คนโกรธง่ายมูมะไม่คิดใคร เป็นต้น.
แม่กะได	คือไม้ยาวที่เขาเอาลูกกะไดใส่เข้าทำเป็นคัน ๆ นั้น.

แม่แคร่	คือไม้ที่เขาเจาะเข้าแล้วใส่กันเข้า, เปนสี่เหลี่ยมสี่ด้าน, เพื่อจะทำแคร่นั้น.
แม่ขัน	เช่นขันใหญ่โตสี่ก้าห้าก้า, เขาเรียกว่าแม่ขัน, เพราะขันใหญ่นั้น.
แม่ซื้อ	เปนชื่อปีศาจพวกหนึ่ง, คนทั้งปวงเชื่อว่ามันมืออยู่สำหรับรักษาลูกอ่อน, ถ้าทารกพึ่งออกจากท้องได้แก่วันสิบวันเปนต้น, ถ้าเจ็บป่วยไม่สบายเขาทำเข้าสามปั้นศรีด่างเหลือง, ทั้งข้ามหลังคาที่ทารกอยู่เมื่อเวลาจะคำว่าหายโรค.
แม่เถา	ต้นเถา, คือเรือมาดเปนเรือโคลนเขายังทำไม่แล้ว, ตัดมาจากป่าใหม่ ๆ, ที่ลำใหญ่เรียกแม่เถา เพราะมีลำเล็ก ๆ รองลงมาหลายลำนั้น.
มะจั่ว	เปนชื่อต้นส้มอย่างหนึ่งเปรี้ยวนัก, เขาปลูกไว้ทำยา ผลโตเท่าลูกส้มโอย่อม ๆ.
มะขาง	เปนชื่อต้นไม้ใหญ่ลักษณะสองลิบสามก้า, มีผลรสหวานน้อย ๆ, ผลโตเท่าลูกหมากสุก, มียางนั้น.
มะดุก	เปนชื่อต้นไม้เปนกลางมีผลรสหวาน, เปลือกแข็งจึงเรียกมะดุก, สุกศรีเหลือง
เมฆฉาย	คือเงาเมฆ, คนมีวิชาย่างหนึ่ง, ทำเมฆให้เป็นรูปคนดูดีแลร้ายเปนต้น.
มวก	คือน้ำเปนฟองเลือกกลิ่นเหมือนน้ำที่แช่โหมงนั้น, เขาวาน้ำนั้นเปนมวก.
มวกปลาไหล	คือน้ำที่ออกจากตัวปลาไหลเปนเลือกกลิ่นอยู่นั้น.
มั่ง	คืออ้วน, เหมือนไม้คั่นซังที่จีนทำสำหรับซังของ, มีหมูเปนต้นนั้น, ข้างตอนค่อนไปข้างต้นนั้นอ้วนอยู่เขาว่ามั่งอยู่นั้น.
หมาง	กระดาก, คือความแรงแกลงกินใจด้วยความชั่ว, มีผู้มายุยงบอกไว้, แต่ยังไม่เชื่อที่เดียวยังแรงแกลงหมางหมองใจอยู่.
หมางหน้า	กระดากหน้า, คือดิเตียนนินทากันลับหลังทั้งสองฝ่ายครั้นเห็นหน้ากันก็กระดากหมางนั้น.

เหม้ง	เปล่า, เป็นภาษาจีนเล่นไปกัน, แทนไปอย่างหนึ่งเรียกว่า แทนเหม้ง ถ้าผิดก็เจ้ามือได้, ถ้าถูกผู้แทนได้นั้น.
แมงปะทุน	ตัวมันคล้ายกับแมงปอ, มีปีกตัวยาวราวกัน, เทียวกินยุงตามบ้าน แลทุ่งนาชุม.
มิดแขก	คือมิดเล็ก ๆ เขาทำปลายแหลมมีด้า, ตัวมันยาวสักสิบเศษสำหรับ เชือดผ่านของนั้น.
มิดดอก	คือมิดย่อม ๆ ตัวมันยาวใช้สำหรับเหลาไม้, เช่น มิดที่เขาเหลาดอก เป็นต้น.
มิดพรำ	ส้อมมิดเชื่อง ๆ สำหรับฟันไม้.
มิดกราย	พรำกราย, พื่อพรำยาวสักศอกเศษยาวคล้ายดาบ, สำหรับถือกราย เป็นอาวุธนั้น.
มีอะระวะคี	คือมิดเล็ก ๆ แต่เขาทำรูปเหมือนพรำใหญ่, ถวายพระสงฆ์อยู่ในป่า สำหรับเหลาไม้ฟันนั้น.
มันแจง, มันแกว	หัวมันเท่ากับลูกหมากใหญ่, ก้นมันแหลม ๆ, เขากินดิบก็ได้แกงกับ กุ้งก็ได้.
มันจาวมะพร้าว	ต้นเป็นเถาหัวมันกลมคล้ายกับจาวมะพร้าว, แกงบวดก็ได้ต้มกินก็ได้.
มันน้ำเต้า	ต้นเป็นเถาหัวกลม ๆ คล้ายกับผลแตงน้ำเต้านั้น.
มันเสา	ต้นเป็นเถาหัวมันโตเท่าเสา, มันยาวหยั่งลงในดินทุก, แกงบวดก็ได้ต้มก็ได้.
มัน, เล็ม, กล้า	คือเอาที่ริมผ้าซ่อนเข้าเสียน้อยหนึ่ง, แล้วเย็บเข้าให้มันเพื่อจะมีให้ ด้ายที่ริมล้นออกมา.
เหม็นสง	คือกลิ่นเกิดเมื่อคนเจ็บป่วยหนักเกือบจะตายนั้นมาถึงจุมก.
มับ	คือความเพียบ, ว่าเต็ม, ว่ากบ, เขาบันทุกของมาเพียบเรือ เป็นต้น, ว่าของมับนั้น.
มอมไก่	คือทำให้ไก่ที่แดงฤาเขียว, ให้มันดำแปลกศรีไปเพื่อจะให้ไก่ตัวแพ่ กลับสู้.
มอมกัน	คือคนต่อคนเกล้งเอาเขม่าทาที่หน้า เป็นต้น, ให้เพื่อนดำไปนั้น.
เมียจะเลย	คือหญิงที่ขายไปตีบ้านตีเมือง, ได้หญิงมาเลี้ยงเป็นภรรยา, เรียกว่า เป็น เมียจะเลย.

เมียช่วย, ภรรยาช่วย	คือหญิงที่มีทุกขะยาก, ชายได้มาด้วยเงิน เลี้ยงเป็นภรรยา.
เยเซ	คือชวนเซ, เหมือนของมีเรือ เป็นต้น, ที่ชวนเซไปนั้น, เช่น เรือ ชุดเซนั้น.
เย้	คือเซ, เหมือนเรือเนนตัน, คนปลูกไม้ดีชุดฝั่งเสาดั้น, เสาเรือ ชวนเซไปนั้น.
ยอกการเข้า	คือดำเข้าเปลือกที่ผิวดร่นออกจากเข้าที่ดำเนนเข้าสารมากแล้วนั้น.
หยวกคาคอ	คือไส้ตันกล้วยที่มันจะเป็นเครือลูก, แลมันเลื่อนขึ้นมาจากโคนมา ถึงที่ปลาย, คนเหนนั้น.
หยวกผ้า	คือไส้ตันกล้วยที่มันแก่จะเป็นใบตองอ่อนนั้น, เรียกว่าหยวกผ้า เพราะมันคล้ายกับผ้า.
อย่างเอก	จะนิคเอก, อย่างดี, คือของทุกสิ่งเนนของดีเนนของประนิตวิเสศ นั้น, ว่าเป็นของอย่างเอก.
ยีนคำ	คือกล่าวคำเนนคำเดียว, เขาถามเนื้อความผู้ร้าย เป็นต้น, ให้การ กล่าวอยู่คำเดียวนั้น.
ยีนม้า	คือขี่ม้าแล้วชักให้มันยืนอยู่ที่เดียว, มิให้มันเดินต่อไปที่อื่นได้นั้น, ว่ายีนม้า.
ยอนหู	คือเอาไม้สำหรับยอนหูฯลฯ เป็นต้น, ใส่เข้ารูหูฯลฯ ให้หายคัน นั้น.
ยอนคอ, แยกคอ	คือแยกคอ, เหมือนคนป่วยคอข้างใน, แลเอายาทาฯลฯ เป็นต้น ใส่ในคอนั้น.
ย่อนยัก	คือยักยอกเอาของไปซุกซ่อนเสียที่อื่น ๆ นั้น, เช่นคนย่อนยักของ ฝาก เป็นต้น.
หยอนกล้วย	คือแพ้แลกล้วยเยย้อ้อเต็มทีนั้น.
เยียน, เยียน	คือไปดูกันว่าอยู่ดีฯลฯ ใจเป็นอย่างไรบ้าง อย่างหนึ่งคนป่วยอยู่แล ไปดูนั้น.
เยียนคนไข้	เยียนคนไข้, ดูคนไข้, คือไปดูคนป่วยฯลฯ เพื่อจะรู้อาการว่าใช้นั้น หนักไปฤฯลฯ คลายขึ้นนั้น.
เยียนไข้	คือไปดูอาการคนป่วยใช้นั้น, คนไปเยียนคนไข้เนนต้นนั้น.
เย็นอ่อน	เหมือนหาบของหนัก, คานอ่อนลงแล้วกลับขึ้นบัดเดียว ๆ นั้น.

ยาบ	ว่อน, คือโบกไปโบกมา, เหมือนธงถูกลมปลิวอยู่ไปมา, ฤๅคนพัดโบกไปมา, ว่าปลิวยาบ ๆ โบกยาบ ๆ นั้น.
เย็บเสี้ยว	คือเย็บไม้ตรงไป, เย็บเรียวไปข้างหนึ่ง.
โยมสงฆ์	คือคนผู้ใหญ่เพนเลข, ท่านให้สักค้อมือไว้ให้พรสงฆ์ใช้สำหรับวัด.
ยายท้าว	ท่านท้าว, นางท้าว, คือหญิงแก่ชะรา, แต่เป็นคนทรง, คือทำให้ผีเข้าสิงอยู่ในตัว, แลบอกเหตุผลต่าง ๆ ที่คนอื่นไม่ล่วงรู้ล่วงหน้า.
ยายมด	แม่มด, นางมด, คือหญิงแก่ชะรา, เป็นคนทรงสำหรับผีสิง, แลบอกเหตุผลที่ผู้อื่นไม่ล่วงรู้ได้.
ยาวความ	ยึดความ, มากความ, คือความอันใดยึดยาวมากนั้น, ว่ายาวความนั้น.
ย่อแย	คือห่อแท้ใจย่อหย่อนไปนั้น, เช่นแม่ทัพทำสงครามไม่เข้มแข็งเป็นต้นนั้น.
ราคอ	คือขัดคานไว้, คนปลูกเรือนยกเสาใส่ลงหลุม, เสาหลวมหลุมเอนไปข้างโน้น, โอนมาข้างนี้, เขาเอาไม้ใส่ลงขัดคานไว้ที่ปากหลุมนั้น, ว่าราคอเสาไว้.
ราไป	คือความที่เหือดชาน้อยลงนั้น, เช่นคนทำการราไปฤๅไฟราไปเป็นต้นนั้น.
ราโรย	คือสิ่งของทั้งปวงที่ราแล้วโรยไปนั้น, เช่น เห็ดราโรย เป็นต้น.
รู่ทอง	ชำระทอง, คือกินยาที่กระทำให้อาจมเหลวไหลออกจากทองเพื่อจะให้หายโรคนั้น.
รูลังคา	คือชำระรื้อจากที่มุงไว้เก่าคร่ำคร่าออกเสียแล้ว, มุงเข้าใหม่ร่มดินนั้น, ว่ารูลังคา.
ระบบไปไม้	คือไปไม้ที่หล่นลงมาสะสมซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ นั้น, ระบบหญ้าเป็นต้นนั้น.
รกเรือน	คือเรือนเต็มไปด้วยผงเล็กน้อยแลอยากเยื่อแลตั้งของใช้ไว้รุงรังนั้น.
รกเรียว	คือความที่มันเรียวรกหนักนั้น, เช่น คนเดินบุกหนามตามป่าละเมาะ เป็นต้นนั้น.
รักกัด	คือรักดำ ๆ ลางคนเหนมันเข้า, มันทำให้ตัวคนนั้นผื่นพริ้งบวมขึ้นนั้น.

เรือก	คือไม้ระนาด, คนเอาไม้ไผ่มาผ่าออกเป็นซีกๆ เล็กๆ แล้วปูเป็นพื้น เรือนถักด้วยหวาย.
เรือกตักปลา	คือฝือกที่เขาดักปลานั้น, เช่น คนลงฝือกทำสุมตักปลา เป็นต้น.
เรือตะภาณ	คือตะภาณเรือนั้น, แม่ทัพทำตะภาณเรือข้ามแม่น้ำนั้น.
เร่งไม้	รีบเตือนไม้เข้า, คือหวดเคาะไม้ที่بيبหัวคนโทษเข้านั้น, คนเป็นผู้ร้ายเป็นโจร, เขาจับตัวได้ใส่คาเอาไม้بيبขมับผูกเข้าแล้ว, เอาไม้หวดเข้าที่ไม้بيبขมับนั้น.
เรียด	เสมอไป, คือของคนทั้งไปทอยไปชิตดินถุำนนั้น, คนทอยกระเบื้อง เป็นต้น, ไปชิตพื้นนั้น, ว่า ทอยเรียดไป.
รนเข้า	คืออยากรีบเข้า, คนอยากจะรีบเข้าในวัง เป็นต้น, แลถ้วนๆ เข้านั้น, ว่า รนเข้า.
ร่นเดือน	คือทำเดือนหกเป็นเดือนห้า, เหมือนที่มีอะธิกะมาศ, มีเดือนแปดสองหนนั้น.
รอน	คือบั่นไม้เป็นท่อนๆ, คนตัดไม้จะทำฟัน เป็นต้น, แลบั่นไม้ยาวให้ เป็นท่อนๆ.
รอนฟัน	คือรอนบั่นไม้ที่จะทำฟัน, คนเดิมตัดไม้ไผ่ยาวแล้วบั่นให้เป็นท่อนสั้นๆ นั้น.
เรือนเงิน	คือค่าตัวคนมากแลน้อยเป็นเงินตรานั้น, ว่าเงินนั้นเป็นเรือนเงินนั้น.
เรือนไฟ	คือเรือนครัวสำหรับหุงเข้าแลต้มแกงนั้น.
เรือนหูก	เรือนธอผ้า, คือเรือนที่สำหรับธอผ้า. อย่างหนึ่งตัวหูกคือฟืมที่สำหรับ สืบต่อด้วยเข้าธอนั้น.
เรือนเบี้ย	คือตัวคนที่เขาขายเป็นทาสได้รับเงินนั้น, ค่าเขาพูดกันว่าตัวเรือน เบี้ย เป็นต้นนั้น.
เรือนฝากระแซงอ่อน	คือเรือนฝากรู้ด้วยใบจากอ่อน, คนเอาใบจากอ่อน, มาเย็บฝนิกเข้า เป็นแผ่น, แล้วกรุฝานั้น.
เรือนฝาสำหรวด	คือเรือนฝเอาไม้จริงเป็นลูกตั้งเรียงกันไปไม่มีกระดาน, กรุด้วย จาก.
เรือนสองห้อง	คือเรือนมีเสาหกต้น, ในระวางเสาเรียกห้องหนึ่ง, หกเสามีห้อง สอง.

รายครับ	คือรายมากแต่ไม่มากนัก.
รายหนัก	มั่งมีหนัก, คือได้ของทุกสิ่งสารพัดมาก, คนมีลาภสิ่งของมาเพราะบุญหนุนหลังตัวได้ทำไว้มากนั้น.
รายเมีย	ได้เมียมาก, คือได้เมียมากหลายคน, เช่นคนมั่งมีหาเงินได้มาก, แลเอาเงินซื้อผู้หญิงมาเปนเมียได้มากนั้น.
ลิ	คือหักแตกบิ่นออกหนิดน้อย, เช่นคมมีดเปนต์ัน, คนพินหนักแลคมแตกบิ่นออกน้อยนั้น.
ลิแตก	คือบิลิแตกออกนั้น.
ลิบิ่น	คือแตกกระเด็นออก, เช่นคมมีดเปนต์ัน, คนพินถูกแก่นไม้แขมมันแตก กระเทาะนั้น.
เล้เต้	คือล้าต่าอยู่หลัง, คนเดินๆทำการอันใดๆเดินเปนต์ัน, ล้าเล้อยู่อยู่นั้น.
โล่เชน	คือเครื่องสำหรับกันอาวุธต่างๆ เขาทำด้วยไม้สัณฐานเหมือนกะโล่ที่เขาสานด้วยเส้นตอก.
โล่ตั้ง	โล่เช่นว่าแล้ว, ดังนั้นรูปยาวสักศอกเสศมันกลมเหมือนกาบกล้วย.
เลาความ	คือรูปความราวความ, เช่นลักษณะความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้, ว่าเลาความ.
เหล้าบ้าน	พวกบ้าน, คือหมู่บ้าน, เช่น บ้านมีเรือนมากตั้งแต่ยี่สิบสามสิบขึ้นไป, ว่า หมู่บ้าน.
เหล้าปราน	เผ้าปราน, คือวงขวานคน, เช่น เกิดมาเป็นญาติวงษากัน, ว่าโคตรเผ้าเหล้าปรานกัน.
ลักเลียม	คือเลียมชะโมย, เช่นคนจะชะโมยของสิ่งนี้แลเก็บเอาซ่อนไว้ก่อน, เหนว่าเจ้าของลืมาแล้ว, ก็ชะโมยเอาเสียทีเดียวนั้น.
หลากใจ	อ้อจรรยใจ, คือประหลาดในใจ, เช่นคนได้ยินได้ฟังข่าวที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังนั้น.
ลูกคลัก	คือลูกเหยื่อที่เขาลอยตะกางไว้กลางน้ำให้จรเข้กินติดคาคอนั้น, คนเอาไม้ทำเปนทางเขนแล้วเอาเหยื่อหุ้มไว้.
ลูกแสง	คือคนเปนลูกมือเขา, เช่นคนเปนนายพรานเที่ยวยิงเนื้อมีคนเปนลูกมือสำหรับใช้นั้น.
เลกทนาย	คือคนลักไว้ให้ขุนนางได้ใช้สำหรับตัว. เช่น มหาดเลกเจ้านั้น.

เหล็กจาน	คือเหล็กเล็กเท่าต้นคาเอาไม้ไผ่ทำด้าฝนให้แหลม, แหงใบลานทำอักษรนั้น.
เหล็กชู้ย	คือเหล็กไม่มีหัวเห็ดเหมือนตะปูนั้น.
เหล็กพืด	คือเหล็กแป้นแผ่นแต่ทำยาวสำหรับแปนปลอกรัดเสากระโคงแปนต้นนั้น.
ลงตัว	ตัวชูปลง, คือตัวยุบยอบลง, คนชายหญิงเมื่อแรกแปนหนุ่มสาวเต็มที, ครั้นแก่ตัวเข้าแล้วย่อมยุบลงน้อยนั้น.
ลั้ง	คืออ้วน, ของแปนไม้เสาแปนต้น, ถ้ามันอ้วนหัวท้ายไม้สู้เรียวนักกว่าไม้นั้นลั้ง.
หลังน้ำ	คือที่เบื้องบนน้ำ, เช่นน้ำในแม่น้ำฤๅในสมุทรทะเลที่เบื้องบนสุดนั้นเรียก หลังน้ำ.
หลังเมือง	กลางกรุง, คือที่ฝ่ายตรงกับน้ำเมือง, เช่นที่ฝ่ายข้างแม่น้ำตลอดไปนั้นเรียกน้ำเมือง, ที่ฝ่ายข้างตรงกับน้ำเมืองจนวัดสะเกษนั้นแปนหลังเมือง.
ลั้ง	คือของรูปคล้ายดังแต่ต่ำกว่าดังมีฝา, เขาทำมาแต่เมืองจีนบ้าง, เมืองพะม่าบ้าง สำหรับใส่ของกิน.
หลอดอังแพลม	คือไม้หลอดที่คนชะโมยย่องเบาลักขึ้นเรือนเวลากลางคืน, มันทำสำหรับช้อนอังแพลม.
ลัน, อีจู้	แปนของเขาทำดักปลา, เขาเอาไม้ไผ่ผ่าทำแปนซี่แล้วดักแปนงาแซง, ใส่ไว้ที่ปล่องไมนั้น.
ลันดักปลาไหล	คือเครื่องสำหรับดักปลาไหล เอาปล้องไม้มาแขวะแปนช่องไว้น้อยหนึ่ง, ทำงาแซงใส่ไว้มิให้ออกได้นั้น.
ลมแตก	คือลมดันในอก, คนมีลมเกิดภายในมันดันที่นํ้าอกป่วนขึ้นมานั้น.
ลมแดง	แปนลมภายนอกกายมนุษย์, มันเกิดในทิศต่างๆ พัดกลั่นัก.
ลมตะคริว	แปนลมในกายมนุษย์, มันเกิดขึ้นทำให้ชักมือแลเท้าเสียวู่วว ให้อมืองอท้าวงอ.
เลื่อยล้า	เดินล้า, คือเมื่อยล้า, เช่นคนเดินทางไกลไปจนขาแข้งเมื่อยระบมก้าวไม้ไคร่ออกนั้น.
เล่อเซ่อ	คือเซ่อ, คนไปในที่ตัวไม่เคยไป, เช่นที่พระราชวังแลพิศวงงไปนั้น.

เหลอเต๋อ	คือเหลอเผลอ, คนใจเบา ใจเผลอ ไม่สู้มีปัญหาตริตรองการทำงานทั้งปวงนั้น.
เหลอเป๋อ	คือเผอเรือ, เหมือนหน้าคนที่ไม่ฉลาดโง่และไม่งามเป็นหน้าเลวนั้น.
วอสพ	คือวอสำหรับใส่สฟผู้ตี, มีเจ้าจอมหม่อมห้ามเป็นต้น, เมื่อจะเอาสฟไปเผาขึ้น.
ล่า	คือสิ่งที่มันเปนก่อน, มันมีอาการคล้ายๆ กับของที่เปนแท้เปนจริงนั้น.
ล่าขุ่น	คือลูกขุ่นเมื่อจะเปนผล, มันมีลูกกกพรางเทียมคล้ายกับผลจริงก่อนแล้วหล่นไป, ฝ่ายหลังผลแท้จริงออก.
ล่าเลือก	เปนคำเขาตำคนที่ซุกซนไม่เอาการเอางานได้เปนนักเลงเล่นเบี้ยเปนต้น.
ล่า	คือชาติ, เช่นคนมีชาติเชือก้าพิชนก้าเนิดเกิดมาเปนชายเปนหญิงนั้น.
ล่าสม	คือหอมหยับ, คือคนที่หาได้ทรัพย์ที่ละเล็กละน้อยแล้วเก็บไว้ๆนั้น.
ลักพิกาล	คือพิกาลเปนคนขำหักเปนต้น, เขาลักไว้ไม่เกณฑ์ราชการนั้น.
ลักหาของ	คือเอาเหล็กเท่าเหล็กแซ่ป็น, ปลายมันแหลมแทงลงที่พื้นดิน, เพื่อจะหาของที่ฝังไว้ลึมนั้น.
ลากกะเตื่อง	คือของที่เขาทำไม้เปนคัน, ใส่เข้าในมันเอี้ยบลงด้วยตีนให้มันกะดกขึ้นต่ำลงในครกนั้น.
ลากกะเบื่องถั่ว	คือลากเขาทำด้วยดินกระเบื้องถั่ว, สำหรับกวนยาเปนต้น, ในขามสำหรับกวนนั้น.
ลากแห้ง	คือของเขาตากไว้แห้งทับทันทันเข้า, เช่นของมีใบไม้เปนต้น, มันแห้งใหม่ๆ เขาว่าแห้งผากๆ.
แลก	คือที่ตรงกะถูกสองอันต่อกันประสานกันเปนต้น, ถึงของอื่นก็เรียกแลก.
แลกกระบานศีตะ	คือที่แผ่นกะถูกหัวสองอันต่อกันติดประจบกันที่ตรงกลางหัวนั้น.
แลกแลก	คือเอามีดสำหรับโกนผมแลกกลางตรงแลกผมนั้น.
ลั้งขาด	คือลั้งความอันใดเปนคำขาดไม่ลั้งซ้ำอีกนั้น.
ลางรุ่งขึ้น	คือเวลาอรุณใกล้จะสว่างแจ้งนั้น.

สูงลิง	คือหญิง จอหง, เช่น คนภามีเงินทองขึ้นเล็กน้อย, มันเป็นคนตื่น หยิ่งผยองนั้น.
เส็ง	คือเก่งดู, คนที่โอ้อวดเยือกเยะ, มันกินเหล้าแล้วเที่ยวข่มเหงคน นั้น.
เส็งนัก	คือเก่งนัก, คนที่ประพฤติเป็นคนเยะกินเหล้าแล้วเที่ยวพาลตีตำ เขานั้น.
สองรา	สองคน, ว่าสองรานั้น เป็นคำกล่าว เป็นบทกลอน เป็นต้น.
สองญาณ	การที่เขาตั้งปัญญาพิจารณาเหตุผลทั้งปวง เช่นคนยากจะรู้เหตุแล ตั้งปัญญาพิจารณา.
สบเสี่ย	ชอบภอ, คือความโปรดปราน, พูจเป็นคำสูงโดยคำนับ, เช่นคนที่ ขุนหลวงชอบพระไทย.
สังปะทุน	อธิบายว่าเป็นคนโง่นั้น.
สับหูก	ต่อหูก, คือเอาฟืมเครื่องธอผ้ามาแล้ว, เอาด้ายยาวที่จะธอเป็นผืน ผ้ามาต่อเข้ากับด้ายซึ่งนั้น.
ล้มเสี่ย	เสียหาย, คือเช่นฤาเชื่อชาติเสียไป, เช่นคนเป็นเช่นเชื่อภาษาใด ๆ แลทำให้ตัวชั่วเสียไปด้วยเหตุอันใดอันหนึ่งนั้น, ว่าคนนั้นเป็นคน ล้มเสี่ย.
สามชา	สามง่าม, คือไม้สามอันเขาผูกรวบรัดปลายเข้าแล้ว, เอาต้นไม้ต่าง ทางออกเป็นสามชานนั้น.
สาว	รุ่น, คือหญิงแรกเจริญรุ่นอยู่ในปดมะไวย, มีอายุตั้งแต่สิบห้าปีขึ้นไปจนอายุยี่สิบนั้น
สาวแก่	คือหญิงสาวอายุกว่ายี่สิบปี, จนตราบเท่าถึงมีผัว, ถ้าไม่มีผัวถึงแก่, เขาเรียกสาวแก่นั้น.
สาวใหญ่	คือหญิงสาวอายุยี่สิบขึ้นไป, จนอายุสามสิบ เขาเรียก สาวใหญ่.
สาวเด็ก	คือหญิงสาวเล็ก ๆ อายุสิบสามสิบสี่นั้น, เรียกว่าสาว คือกำลังงามดี.
สาวทันทิก	คือหญิงสาวอายุตั้งแต่ยี่สิบขึ้นไปจนอายุยี่สิบห้าปีนั้น.
สาวเทื่อ	คือหญิงสาวอายุยี่สิบห้าขึ้นไปจนสามสิบนั้นเรียก สาวเทื่อ.
สาวหนุ่ม	คือหญิงสาวอายุ, ยี่สิบห้ายี่สิบหกปีนั้น.
สาวน้อย	คือหญิงสาวรุ่นอายุสิบสี่สิบห้าขึ้นไปจนอายุสิบเจ็ดปีนั้น.

สาวพรหมจารีย์	คือหญิงสาวรุ่นอายุสิบสี่สิบห้าปี, ที่ชายยังไม่ได้ถูกต้องโดยสังวาสนั้น.
สาวรุ่น	คือหญิงสาวอายุสิบสี่สิบห้าปี, เรียกสาวรุ่นเพราะเป็นแรกแตกเนื้อเป็นสาวขึ้นมา.
สาวสะเทิน	คือหญิงสาวอายุสิบเจ็ดสิบแปดปีนั้น.
เสือเผ้ว	คือเสือตัวมันโตเท่าโคสี่ ๆ โตกว่าเสือดาว, พันตัวมันแดงลาวขาว.
เสือลายดลับ	คือเสื่อย่อมพันตัวลายขาวดำเป็นวงกลมคล้ายดล้นนั้น.
เสือสมิง	คือเสือที่คนจำแลงตัวเป็นเสือได้ เพราะปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์นั้น.
เสืออตัลัด	คือเสือเขาเย็บด้วยผ้าอตัลัด, มาแต่เมืองเขษนั้น
สอ ๆ กันมา	คือคนที่คนมากมายหลายคราวเดียวกัน, เช่นคนฤๅสัตว์ที่มาเช่นนั้น.
หัวฝน	คือกาลแระระดู, เช่นเดือนหกเป็นเทศกาล ฝนตกแรกนั้น.
พา	คือของไม่อนัก, เช่นเหล็กหวดทำขดเป็นเบ็ด, ไม่อนักนั้นว่ามันยังพาอยู่.
อาหุ่มฝน	คืออากาศคลุมมืดมัวด้วยเมฆฝนมีอยาตกลงปรอย ๆ นั้น.
อาหุ่มอาเหรี	คืออากาศมืดคลุ้ม, มีเมืตฝนลงปรอย ๆ นั้น.
อีเล้ง	คือม่อใหญ่สำหรับใส่น้ำนั้น.
อ่อง	คือผ่องใส, เช่นของอันใดมีเรือ เป็นต้น, ที่เขาทำแล้วใหม่ ๆ นั้น.
อ่องขาว	คือผ่องใสบริสุทธิ์, เช่นเครื่องแก้วใหม่ ๆ ยังไม่มีมลทินจับนั้น.
อ่องใหม่	คือของผ่องใสใหม่อยู่, เช่นเรือที่ใหม่ เป็นต้นนั้น.
อ่องเอี่ยม	คือของผ่องงามนั้น.
เข้า	จัด, คือแก้จัด, เช่นผลมะพร้าวที่แก้จัดเปลือกแห้งคลอนน้ำนั้น.
เข้าแก้	คือแก้จัด, เช่นผลมะพร้าวที่แก้จัดเปลือกแห้งกับต้นนั้น.
เข้ากำมปู	คือแก้กอประมาณไม้จัตนัก, เปลือกยังเขียวอยู่เยื่อในยังอ่อนเช่นเนื้อในกำมปูนั้น.
เข้าจัด	คือผลมะพร้าวแก้เต็มทีเปลือกแห้งกับต้นจนหล่นเองนั้น.